

שיעור ח: שיטת הרי"ף ב'תולדותיהם כיו"ב'

דף ב ע"ב

תוכן:

א. שיטת הרי"ף לפי הבנת הגרי"ז

דברי הרי"ף

ביאור הגרי"ז בהלכות נזקי-ממון

סיוע גדול לגרי"ז מ'בעל המאור'

ראיות שהרשב"א לא למד כגרי"ז

ב. הקושי לפרש את הרי"ף כגרי"ז

ג. הקושי לפרש את הרמב"ם כדברי הגרי"ז

ד. ראיות שמביא הגרי"ז והקושי בהם

ביאור מחלוקת רש"י ותוספות בעניין כוח אחר מעורב בו

הקושי בביאורו

הצורך ללמדנו שחיה בכלל בהמה

הקושי בדבריו

יסוד החזו"א מנוגד ליסוד הגרי"ז

ראיית הגרי"ז מהרא"ש לדף ו

ה. קשיים נוספים בדברי הגרי"ז

ו. לימוד 'הצד השווה' שלא כגרי"ז

ז. פשט הרי"ף

מושג 'תמות' אינו חלק מהלכות 'קרן'

מהו ספק הגמרא לרי"ף בתולדת אב מועד
ספק הגמרא לרי"ף בתולדת אב תם
עניינים נוספים שציין הרי"ף
תשובת הגמרא לפי הרי"ף
ברמב"ם מוכח כפשט זה
ח. ביאור הרא"ש ברי"ף

מקורות

הרי"ף כאן בשאלת הגמרא "תולדותיהן כיוצא בהן"

הרא"ש כאן בהביאו את הרי"ף

חידושי הגרי"ז בהלכות נזקי-ממון בביאור הרי"ף

בעה"מ לדף לז ע"ב בד"ה "אמר ר"ל"

הרמב"ם בהלכות נזקי-ממון פרק יג הלכה ב

הרמב"ם בהלכות נזקי-ממון פרק יד הלכה טז ובפרק ב הלכה א

הרמב"ם בהלכות נזקי-ממון פרק א הלכה ה והלכה י

החזו"א בסימן ג שצוין בשיעור הקודם

א. שיטת הרי"ף לפי הבנת הגרי"ז

דברי הרי"ף

הרי"ף כאן ביאר את שאלת הגמרא האם "תולדותיהן כיוצא בהן" כך: "פירוש כיון דקיימא לן דנזק שלם ממונא הוא וחצי נזק קנסא הוא, ומועד שהזיק משלם נזק שלם מן העליה ותם משלם חצי נזק מגופו, בעינן למידע הני תולדות דהני אבות אי כיו"ב ניהו - דכל מועד מינייהו תולדה דיליה כוותיה ומשלם נזק שלם מן העליה ותם תולדה דידיה כוותיה ומשלם חצי נזק מגופו, או דלמא תולדותיהן לאו כיוצא בהן".

ביאור הגרי"ז בהלכות נזקי-ממון

הגמרא אומרת בדף ו שבאמת ניתן ללמוד מ'הצד השווה' לחייב על כל המזיקים שבמשנה וכדי לחייב לא הייתה התורה צריכה לכתוב את כל ארבעתם, ומה שהתורה כתבה כל אב זה "להלכותיהן". לומד הגרי"ז שהחוב שיש בכל אב אינו נובע מתכונתו הייחודית ומשמו הפרטי, אלא מהצד הכללי הקיים בכולם והוא מה ש"דרכן להזיק ושמירתן עליך", על אש חייב לא בגלל שהיא 'אש' ועל בור חייב לא בגלל שהוא 'בור' אלא סיבת החיוב על שניהם אחת היא, כי 'דרכן להזיק ושמירתן עליך', ואילו השמות הפרטיים של כל אב מעניקים לאב את הפטורים המיוחדים המבדילים אותו מחברו, כגון באש פטור על הטמון כי היא 'אש' והתורה חידשה שב'אש' פטור על הטמון, בבור פטור על הכלים כי הוא 'בור', בקרן פטור על נ"ש בג"פ ראשונות כי היא 'קרן' ובשור פטור בר"ה כי הם 'שור'. כל הפטורים תלויים ב'שם המזיק' שיש לכל אב בפנ"ע. מזיק שרק נלמד מאש כדי שניתן יהיה לחייב עליו אולם יש לו שם המזיק של בור כי זו צורת המזיק שלו, לא יהיה בו פטור טמון, וכן בכולם (ובזה ביאר את הסוגיה בדף ו).

לפיו, שאלת הגמרא האם "תולדותיהם כיו"ב" היא האם את 'שם המזיק' שיש לאב ושהוא גורם לפטורים הנ"ל, יש גם לתולדה וממילא גם בה ינהגו אותם פטורים שבאב, או שמא "תולדותיהם לאו כיו"ב" ואין לתולדה את שם המזיק של האב וממילא לא ינהגו בה אותם הפטורים שיש באב, אולם וודאי הוא שעל תולדה יהיה חייב שהרי החיוב אינו נובע משם המזיק אלא מהתכונות המשותפות הכלליות של "דרכן להזיק ושמירתן עליך" שהוא 'הצד השווה' ודי בדמיון שבין האב לתולדה כדי לומר שגם בתולדה יש אותו 'הצד השווה'.

היה אפשר להתווכח עם הגרי"ז ולומר שאף שהיה ניתן ללמוד אב מאב לולא כתבה

התורה את כל הארבעה, אולם אחרי שהתורה כתבה את כל האבות הרי שבאמת המחייב איננו הצד הכללי שיש בהם, מה שדרכם להזיק, אלא דווקא דרכו להזיק של שן ודרכו להזיק של בור ודרכו להזיק של רגל כי הסיבה שיש לכל אב את הלכותיו שלו הרי היא כי באמת סיבת החיוב שיש לכל אב שונה וכך באמת למד החזו"א וכפי שראינו בשיעור שעבר. אך מ"מ הגרי"ז למד שלא חזרה בה הגמרא מכך שהמחייב הוא הצד השווה, גם אחרי שאמרה להלכותיהן.

לכשתמצי לומר, לדעת הגרי"ז פטור אש מטמון אינו כי המחייב של אש אינו מאפשר לחייב על טמון שהרי המחייב אינו מחייב 'של אש' אלא כללי, אלא זו הלכה של פטור באב, אולם לפי החזו"א אין זה פטור אלא חסר במחייב, המחייב של אש אין באפשרותו לחייב על טמון.

סיוע גדול לגרי"ז מ'בעל המאור'

הגמרא בדף לז ע"ב מבארת את שיטת ר"ש בן מנסיא שסובר ששור של הקדש שנגח שור של הדיוט פטור ואילו שור של הדיוט שנגח שור של הקדש - בין תם בין מועד משלם נ"ש. הבעיה היא שאם למד ש"רעהו" דווקא, היה לו לפטור אף של הדיוט שנגח של הקדש ואם "רעהו" לאו דווקא יש לחייב גם על שור של הקדש שנגח שור של הדיוט. מבארת הגמרא שסבר ש"רעהו" דווקא אולם הדיוט שנגח הקדש חייב מק"ו מהדיוט שנגח הדיוט, וא"ת למה חייב יותר ממנו? מבאר ר"ל "הכל היו בכלל נזק שלם, כשפירט לך הכתוב רעהו גבי תם רעהו הוא דתם משלם ח"נ מכלל דהקדש בין תם ובין מועד משלם נ"ש".

אומר שם בעה"מ: "אמר ר"ל הכל היו בכלל נזק שלם - פירוש בכל נזקין שבעולם, דכולהו כי שדית בור בינייהו אתיין, וקרן אתא לחלק בתם להקל עליו ובמה שיצאתה לחדש ולהקל כתב רחמנא רעהו למעוטי הקדש ולא מקילים ביה והרי הוא עומד בכללו".

היינו, היה קשה לבעה"מ שהרי המחייב של שור כתוב בפרשת שור ושם כתוב רק ח"נ, ז"א שאין מחייב על נ"ש ומהיכן הגיע חיוב לנ"ש? והסברו הוא בדיוק כהבנת הגרי"ז שהמחייב של שור, אינו מצד "שור" אלא מחייב כללי שנלמד מהצד השווה, גם למסקנה, ומחמת זה חייב על הקדש נ"ש אלא שיש הלכה של פטור מח"נ, אולם הלכה זו נאמרה דווקא בפרשת שור רעהו.

לכאורה זה מקור גדול וחזק להבנת הגרי"ז.

ראיות שהרשב"א לא למד כגרי"ז

1. לפי הגרי"ז הסובר כי פטור קרן בשלוש הפעמים הראשונות מנ"ש הינו מהלכות פטור שנוהגות בקרן, בדיוק כמו פטור שו"ר בר"ה לא נוכל להבין שפרשת קרן תמה שמשלם ח"נ ופרשת קרן מועדת שמשלם נ"ש אלו שתי פרשיות שונות ושני אבות שונים.

אולם הרשב"א אומר כך במפורש. בדף ג ע"א, הגמרא שאלה מה זה תולדה של בור ושללה אפשרות לומר שבור ט הוא תולדת בור י שהרי זה אב למיתה וזה אב לנזיקין, והקשה שם הרשב"א בד"ה "סוף סוף": "קשיא לי סוף סוף כיון דבור תשעה אינו אלא לנזיקין ואפילו מת בו פטור נימא עשרה אב ותשעה תולדה?" מה הפשט בשאלתו? נראה בו שלמד שהגדרה של תולדה היא: מזיק שהוא פחות בשם המזיק שלו (כפי שראינו בעבר במהרש"ל בשבת) וא"כ, שאל הרשב"א, כאן בור תשעה נחשב 'מזיק' רק לנזיקין ולא למיתה ומדוע לא ייחשב תולדה.

עונה הרשב"א: "וליתא, דבור עשרה ובור תשעה הרי הן כקרן שהמועדת משלם נ"ש ותמה אינו משלם אלא חצי נזק, לפי שכל אחד מהן אב בפנ"ע...".

2. בדף ג ע"א גבי "הי מינייהו מפקת" הקשה הרשב"א שלא נלמד בפסוק גם את שן וגם את רגל שהרי 'המוציא מחברו עליו הראיה' ואם למד כגרי"ז שהחיוב בכל האבות נלמד מ'הצד השווה' א"כ נמצא שכל הנפק"מ אם שן ורגל נכללים בפסוק היא רק לפטור בר"ה וא"כ מה שואל הרשב"א שמכיוון שהמע"ה אין לומר שגם שן וגם רגל יהיו בפסוק, הרי צריך להיות דווקא להיפך, שהרי אנו באים לפטור ולא לחייב.

ב. הקושי לפרש את הרי"ף כגרי"ז

הגרי"ז אומר את דבריו כביאור לדברי הרי"ף שפירש כאן את שאלת הגמרא אם תולדותיהם כיו"ב ולכאורה קשה לראות את דבריו כביאור דברי הרי"ף, וזאת ממספר טעמים:

1. הרי"ף מקדים שמכיוון שקיי"ל דנ"ש ממונא וח"נ קנסא הוא ולפי הגרי"ז לא מובן כיצד זה קשור לספק, הספק צריך להיות רק שמכיוון שהתחדש באב חידוש האם הוא נאמר גם בתולדה?

2. הנה הרי"ף מביא את ספק הגמרא רק על עניין תמות ומועדות, "פירוש כיון דקיימא לן דנזק שלם ממונא הוא וחצי נזק קנסא הוא ומועד שהזיק משלם נזק שלם מן העליה ותם משלם חצי נזק מגופו, בעינן למידע הני תולדות דהני אבות אי כיו"ב נינהו דכל מועד מינייהו תולדה דיליה כוותיה ומשלם נזק שלם מן העליה ותם תולדה דידיה כוותיה ומשלם חצי נזק מגופו, או דלמא תולדותיהן לאו כיוצא בהן".

והנה לפי ביאור הגרי"ז, הספק שציין הרי"ף האם בתולדה ג"כ נוהג דין תמות ומועדות הינו רק הספק שקיים בתולדות של 'קרן' שרק בה קיים דין ח"נ ואילו בשאר אבות הספק אחר, כל אב לפי הפטורים המיוחדים שלו (טמון באש, כלים בבור, שו"ר בר"ה) ומדוע לא ציינם הרי"ף?

3. כדי לתרץ את השאלה הנ"ל היה לכאורה ניתן להידחק ולומר שהרי"ף כתב רק דוגמה לאחת ההלכות המיוחדות (את הראשונה שמופיעה בדף ה) אולם, אה"נ, ספק הגמרא קיים ג"כ בכל אב לפי עניינו.

אולם קשה מאד לומר כך וזאת מכמה סיבות:

ראשית, לשון הרי"ף היא "בעינן למידע הני תולדות דהני אבות" בלשון רבים, מוכח מלשונו שהספק שצייר הוא הספק בתולדות דכל האבות ואילו לפי הגרי"ז הרי ספק זה שייך רק בתולדות קרן, ושנית, עניין זה שהתם משלם ח"נ הוא דבר שמסתבר מסברא וא"כ דווקא לגביו יותר פשוט לומר שאף תולדה תהיה תמה בתחילה, משא"כ ההלכות האחרות כגון טמון באש ופטור בור מכלים, שאינם כ"כ פשוטים מסברא ובפשטות הם גזה"כ (אמנם עיין רש"י בדף כג ע"א בעניין טמון באש ואכמ"ל) וא"כ קשה לומר שהרי"ף שמתכוון להציג את צדדי הספק נקט לדוגמה דווקא את ההלכה של ח"נ ורצה שממנה נלמד גם להלכות האחרות שינהגו בתולדות, כיוון שהן כאמור גזיה"כ ואולי הם ינהגו רק באבות הכתובים.

היה ניתן ליישב זאת ולומר שלכן הרי"ף הקדים לומר שח"נ הוא קנסא, לומר שזהו ח"נ שאינו מסברא אלא קנס ולכן יכול לשמש כדוגמא לשאר ההלכות ובזה תירצנו גם את ששאלנו לעיל למה בכלל הקדים הרי"ף לומר שח"נ קנסא.

4. עוד קשה, הרי"ף מסתפק ספק נפרד על תם אם תולדתו ג"כ תמה וספק נפרד על מועד

אם תולדתו ג"כ מועדת, ואילו לפי הגר"ז הספק הוא אחד, האם בתולדה יש חילוק בין תם למועד.

5. עו"ק, דאף שהספק שהעמיד הרי"ף בתם, האם בתולדה משלם ח"נ, היה אפשר לדחוק בו ולפרש שכוונתו היא אם תולדת 'קרן' כיו"ב ונאמרה גם לגבה הלכה של ח"נ (ונאמר שלמד שדין ח"נ הוא הלכה בשם קרן) או לא, אבל מהו שכתב הרי"ף שהספק במועד (שהוא ספק נפרד כמבואר בלשון הרי"ף) הוא האם התולדה כיו"ב ומשלם נ"ש? נמצא לפי"ז שספק הגמרא הוא לעניין חיוב התשלומין אם קיים בתולדה ולא כגר"ז שאת עצם החיוב ידעינן ומסתפקים רק בהלכותיהן.

6. עו"ק, דלפי הגר"ז נמצא שאותן הלכות פטור שנאמרו בכל אב אינן נובעות מחיסרון ב'מחייב' שיש באותו אב לגבי אותו דבר, היינו, מה שפטור על טמון באש אין זה כי מחייב של 'אש' אינו די כדי לחייב טמון, שהרי המחייב אינו בכלל מחייב של אש אלא מחייב כללי, אלא אלו הלכות שהם גזה"כ לאותו שם אב.

והנה לגבי פטור שו"ר בר"ה לרי"ף שהגר"ז טוען שסבר כמותו, הרי הוא מתבאר ברא"ש כאן כעניין של סברא "לפי שדרכו לילך בר"ה ואי אפשר שילכו הבעלים אחריהן תמיד", היינו ה"דרכו לילך ולהזיק" שזה מגדיר רגל אין די בו לחייב בר"ה, וא"כ גם מטעם זה קשה לומר את יסודו ברי"ף.

7. הרי"ף מתחיל את דבריו כך: "פירוש, כיון דקיימא לן דנזק שלם ממונא הוא וחצי נזק קנסא הוא", א"כ הרי"ף הולך כמ"ד ח"נ קנסא, והרי מבואר בגמרא בדף ה ע"ב שלמ"ד זה שח"נ קנסא, לא ניתן ללמוד קרן משאר האבות בצד השווה, וא"כ החיוב בקרן למ"ד זה, אף לגר"ז, צריך להיות חיוב חדש ולא מהטעם הכללי של 'הצד השווה', ולא שנכתבה רק להלכותיה.

8. הרי"ף בכלל לא הזכיר את שם המזיק של 'קרן' כשדיבר על החילוק בין תמות למועדות.

9. הרי"ף הביא שלושה עניינים: ח"נ ולא נזק שלם, קנס ולא ממון, משלם מגופו ולא מהעלייה. לפי הסבר הגרי"ז ברי"ף לא ברור מדוע הרי"ף ציין את ההלכות הנוספות מעבר לעניין ח"נ.

ג. הקושי לפרש את הרמב"ם כדברי הגרי"ז

הגרי"ז רצה לומר שדבריו הם גם פשט ברמב"ם, ולכאורה קשה מאד ללמוד כדבריו גם ברמב"ם מכמה טעמים:

1. הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פרק יג הלכה ב כתב: "הבור מאבות נזקים הוא ותולדותיו כמוהו מועדין מתחלתן..." אומר הרמב"ם שהבור מאבות נזיקין הוא ותולדותיו כמוהו שזה עניין 'תולדותיהן כיו"ב' ומבאר הרמב"ם, במה? שמועדים מתחילתן! מבואר א"כ בדבריו שנידון השאלה אם תולדותיהם כיו"ב גם לגבי בור, הוא האם מועד מתחילתו (כלשון הרי"ף) שלא כגרי"ז שלמד שהנידון בתולדות הבור הוא האם פטור על הכלים.

2. כמו"כ כתב הרמב"ם לגבי תולדות האש, בהלכה האחרונה של הלכות נזק"מ בפרק יד הלכה טז: "כל תולדות האש הרי הן כאש. כיצד? הניח אבן או סכין או משא בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו חייב לשלם נזק שלם..." שוב רואים ברמב"ם שב'כיו"ב' הכוונה היא על עצם חיוב התשלומים ולא על ההלכות המיוחדות של כל אב.

3. כמו"כ, בפרק ב הלכה א הביא את דין 'תולדותיהם כיו"ב' רק לעניין תמות ומועדות, כמו שראינו ברי"ף וז"ל: "אחד אבות נזקים ואחד התולדות אם היה האב מועד תולדתו מועדת ואם היה תם תולדתו כמוהו".

ד. ראיות שמביא הגרי"ז והקושי בהם

ביאור מחלוקת רש"י ותוספות בעניין כוח אחר מעורב בו

ראינו בשיעור ג שתוספות למדו ש'כוח אחר מעורב בו' זו סברא לקולא וכוונת הגמרא בדף ג ע"ב היא שאע"פ שזו קולא, מ"מ, כמו שבאש חייב למרות הקולא כך גם חייב באסו"מ. שואל הגרי"ז: אם מחפשים את הסיבה לחייב באסו"מ, מדוע מציינת הגמרא את הקולא? אולם לפי דבריו מובן, שהרי באמת כדי לחייב אין צורך ללמוד מאש, שהרי יסוד החיוב הוא הצד השווה של דרכן להזיק ושמירתן עליך, אולם השאלה היא אם

באסו"מ נאמרו הלכותיהן של האש או לא ולזה צריך שיהיה עליהם שם 'אש', ורק לצורך עניין זה באה הגמרא להשוות לאש ואומרת הגמרא את הקולא של 'כוח אחר מעורב בו' שזה המייחד של אש וכל שיש לו תכונה זו חשוב 'אש' ונאמרו בו הלכות 'אש', אולם רש"י לשיטתו שראינו בשיעור הקודם, שלמד ב'תולדותיהן כיו"ב' שלא כגרי"ז ברי"ף אלא שהשאלה היא אם פטור בכלל על תולדות, ממילא לא יכול היה ללמוד כתוספות ש'כוח אחר מעורב' זו קולא דא"כ למה הגמרא מצינת אותו לכן פירש שהוא חומרא.

הקושי בביאורו

לכאורה הסברו בתוספות קשה, שהרי כתוב בתוספות במפורש שלמדו שהגמרא הביאה באש את 'כוח אחר מעורב בו' כדי לומר שבכלל חייב על אסו"מ ולא כדי ללמד על תכונת האש כדי לפטור טמון, דז"ל בע"א בד"ה "ולא": "... ה"ק מאי שנא אש שאע"פ שכח אחר מעורב בו ראוי להתחייב בו משום שהוא ממונך ושמירתו ... " וזה לכאורה ההיפך מדבריו!

הצורך ללמדנו שחיה בכלל בהמה

הגרי"ז מביא את השיטמ"ק לדף יז ע"ב שם הגמרא אומרת שיש צורך לתורה לכתוב גם שן של חיה כי הו"א "ושלח את בעירה" דווקא בהמה ולא חיה קמ"ל דחיה בכלל בהמה, והשאלה היא מדוע יש צורך לומר שחיה בכלל בהמה הרי ניתן ללמוד שן דחיה מ'הצד השווה'? וכתב השיטמ"ק שם: "ולר' נראה דהא דאמרין הכא בהמה אין חיה לא, לאו אחיובא דשן קאי, דהא תנא ליה חיובא דעופות גבי רגל וה"ה גבי שן, דבעירה לאו דוקא, וכיון דממונו הוא פשיטא דמחייב, אבל אכתי לא אשמועינן פטורא בר"ה בחיה ועופות, לא ברגל ולא בשן, להכי תנא הכא שן דחיה וקתני בד"א ברשות הניזק אבל בר"ה פטורה, דאף לעניין פטורא בעירה לאו דוקא". א"כ כתוב בשיטמ"ק כיסוד הגרי"ז.

הקושי בדבריו

והנה אף שבאמת כל דבריו מבוארים בדברי השיטמ"ק כפי שכותב, אולם ברש"י שם למד הפוך מהגרי"ז דפירש שם רש"י "קמ"ל - מתניתין דאשן דחיה נמי מחייב" מבואר ברש"י שללא הריבוי שחיה בכלל בהמה היה פטור על שן דחיה ולא היינו מחייבים מ'הצד השווה', ו'שם המזיק' המסוים נחוץ כדי לחייבו וכך למדו אף תוספות שם אף שהגרי"ז תפס בשיטתם כמהלכו.

יסוד החזו"א מנוגד ליסוד הגרי"ז

ראינו בשיעור שעבר את דברי החזו"א בסימן ג שבאו לבאר בדיוק נקודה זו שהביא ממנה הגרי"ז ראייה לדבריו. לפי החזו"א, דברי הגמרא שניתן ללמוד את כל המזיקים מ'הצד השווה', אומרים ש'הצד השווה' ניתן ללמוד שמזיקים שדומים לאלו הכתובים נחשבים ג"כ למזיקים, אלא שהגמרא ממשיכה ואומרת "ולמה נכתבו? להלכותיהן" שזה אומר שאע"פ שאם לא הייתה התורה כותבת את האבות להלכותיהם היינו אומרים שכל דבר שדרכו להזיק חייב מצד זה שדרכו להזיק, אולם אחרי שכתובים ארבעה אבות להלכותיהן, אין הכתיבה להלכותיהן רק עניין של גזיה"כ בכל אב לחדש פטור מסוים, פטור אש בטמון, פטור שו"ר בר"ה וכו' אלא שכל אב יש לחייבו מצד היותו מזיק מסוים ולא בגלל התכונה הכללית של "דרכו להזיק" וממילא לכל מחייב יש את הדינים המיוחדים שלו גם לפטור, ולא שרק בגלל הפטורים נכתב, וא"כ נמצא שעל מה שלא כתוב בתורה והוגדר כמזיק - לא יהיה חייב.

בזה ביאר את הגמרא הזו בריש פרק שני שלמרות שתכונת ההזיק של שן חיה ושן בהמה זהות - מ"מ התורה חייבה לא בגלל התכונה לבדה אלא בגלל שזו 'שן' ואם כתבה רק בהמה הרי שרק שן בהמה יש לה שם 'שן' וכל עוד חיה לא קיבלה את 'שם האב' אין חייבים עליה וממילא אי לאו דחיה בכלל בהמה הייתי חושב שרק היא נכללת בשם המזיק 'שן'.

דברי החזו"א הם בניגוד לדברי הגרי"ז ודבריו מתאימים לפירוש רש"י הנ"ל.

ראיית הגרי"ז מהרא"ש לדף ו

הגרי"ז הוכיח גם מהרא"ש בדף ו ולמד בו ש'הצד השווה' זה המחייב, אולם לשון הרא"ש שונה. לפי הגרי"ז, הרא"ש בא לומר שהמחייב הוא מה שדרכו להזיק ואילו שם 'בור' הוא רק לעניין לפטור כלים אולם הרא"ש בא לומר שזה בור גמור לחיוב עיי"ש.

ה. קשיים נוספים בדברי הגרי"ז

1. עצם דברי הגרי"ז שהיסוד המחייב בכל האבות הוא משותף, מה שדרכו להזיק ושמירתן עליך ואילו שם המזיק המיוחד לכל אב חידש רק פטורים, זהו דבר שקשה להבין, דמסברא נראה ש'שם המזיק' הוא סיבה לחיוב ולא לפטור.

2. גם לשון הגמרא לפי"ז משונה הוא, דהגמרא אומרת בע"ב "מאי שנא קרן דכוונתו להזיק... הני נמי כוונתן להזיק..." כשלפי הגרי"ז הכוונה היא שלכן יהיה פטור מנ"ש, וקשה, וכי זה שקרן כוונתו להזיק זו סיבה לכך שיהיה פטור מנ"ש?! וכן בשן אומרת הגמרא בדף ג ע"א "מאי שנא שן דיש הנאה להזיקו... הני נמי יש הנאה להזיקו..." כשכוונתה לפי הגרי"ז היא שלכן יהיה פטור בר"ה, וכי מה שיש הנאה להזיקה זו סיבה שיהיה פטור בר"ה?! ולפרש את הגמרא לשיטתו שזו סיבה להגדיר את המזיק כדי לפוטרו בר"ה הרי זה דחוק, וכן לפרש שכיון שתולדה יש את תכונת האב ממילא שם האב עליה, מהיכ"ת? נראה שהגמרא מביאה את שמות המזיקים ויחודם כסיבה לחייב ולא לפטור.

וכי נאמר בו שאמנם עד דף ה ע"ב חשבנו שהמחייב בכל אב הוא תכונת האב עצמו ורק בדף ה ע"ב התחדש שהמחייב באש אינו ה"אש" והמחייב בבור אינו ה"בור" אלא ה'דרכן להזיק' הכללי שבכל האבות הוא גורם החיוב? א"כ, כיצד שייך לבאר את בעיית הגמרא בדף ב כפי שביאר?

3. יוצא לכאורה דבר מוזר נוסף, והוא שתולדה תהיה יותר חמורה מהאב, ולא יהיו לה את הפטורים שיש לאב.

4. הגרי"ז פתח את דבריו בתמיהה על פירוש רש"י לשאלת "תולדותיהם כיו"ב" דאם פטור על התולדות לרש"י, הרי שלא ברור מדוע הם נקראים 'תולדות', והנה לכאורה לא מובן מדוע הונח לגרי"ז בביאורו שלו, הרי גם עליו לכאורה תהיה קשה אותה שאלה, דאם 'תולדותיהן לאו כיו"ב' מהי המשמעות של תולדה? הרי תולדה - מובנה שיש בה את מה שיש באב ואילו לפי הגרי"ז אנו אומרים שאת שם המזיק של האב אין לה ולכן אין בה את הדינים המיוחדים שנאמרו בכל אב ואילו לעצם חיוב תשלומים הרי להסבר הגרי"ז ל"צ כלל שיהיה לה את שם האב אלא די בתכונה הכללית של דרכו להזיק ושמירתן עליך, א"כ יוצא שאף אם התולדה איננה 'תולדה', די בזה שדרכה להזיק כדי לחייב עליה וא"כ לשם מה נקראת תולדה?

5. הגמרא פושטת למסקנה שח"נ צרורות זה התולדות שלא כיו"ב, ולכאורה לפי הגרי"ז לא היה עניין זה של כמה המזיק משלם בכלל ספק הגמרא בתולדת רגל, דעניין החיוב

נלמד מהצד השווה וכל הספק הוא רק על הלכותיהן אי פטור בר"ה כרגל, ועו"ק דהרי באמת פטורה בר"ה כרגל ולמה נחשבת לאו כיו"ב?

6. הגמרא מסיקה לגבי קרן "מאי שנא קרן דכוונתו להזיק וממונך ושמירתן עליך", והנה לפי רש"י שמחפשים בגמרא האם תולדה חייבת כמו האב א"כ גם 'ממונך' הוא סיבת החיוב או לפחות שייך לסיבת החיוב, אבל לגרי"ז שמחפשים את המגדיר של קרן אם קיים בתולדה מה זה קשור ל"ממונך" הרי זה לא מגדיר של קרן? באמת העירני ידידי הרב א. וייץ שליט"א שהגרי"ז בדבריו כשמבאר את מהלך הגמרא משמיט את "ממונך ושמירתן עליך" וכותב רק "וזהו דקאמר הגמרא מ"ש קרן דכוונתו להזיק... דפירושא דקרן הוא כוונתו להזיק וכו'" אולם זה עצמו צ"ע שהרי זה מופיע בגמרא.

ו. לימוד 'הצד השווה' שלא כגרי"ז

כשהגמרא אומרת שניתן ללמוד שאר מזיקים מהצד השווה הרי שזה לכאורה מורה שזהו המחייב ולכן ניתן ללמוד אף שאר מזיקים בגלל שקיימת בהם אותה סיבת חיוב, וזה הסיוע הגדול להבנת הגרי"ז.

אולם מצאנו במסכת קידושין דף ה ע"ב שלומדים שחופה קונה מהצד השווה של כסף וביאה "שקונים בעלמא וקונים כאן" והרי שם אין הצד השווה סיבת הקניין, מה שכסף וביאה קונים אשה אינו בגלל שקונים בעלמא, אלא לכ"א ישנה סיבה בפנ"ע ובכל זאת עושה הגמרא צד השווה לחופה, נראה משם שאין הצד השווה מהווה את סיבת הלימוד אלא הינו כללי לכן נראה לכאורה לומר שהצד השווה אינו מבטל את הייחוד של הפרטים השונים, התורה חידשה ארבעה מזיקים וכ"א מזיק מחמת התכונות שלו ויש 'דרכן להזיק' של הזיקו מצוי ושל כוונתו להזיק וכו' וכשנכתב להלכותיו אין הפשט שכתוב בהלכותיהן שבור זה סיבה לפטור על כלים אלא בור זה סיבה לחייב והתחדש שכל מחייב יש לו את ההלכות שלו, אך לא שתכונת בור וכל אב נאמרה לעניין הפטורים המיוחדים לו.

אמנם ניתן לחלק בין עניין חופה לנידון שלנו, כיוון ששם אנו יודעים שמעשה קניין של כסף ביאה וחופה מועיל בנושאים מסוימים אלא באנו ללמוד שמועיל גם לעניין קידושין ואילו אצלנו איננו יודעים עדיין שאלו מזיקים שחייבים עליהם.

ז. פשט הרי"ף

מושג 'תמות' אינו חלק מהלכות 'קרן'

ראינו כבר שבלשון הרי"ף נראה שהנידון לגבי כל התולדות הוא, אם יש להם תמות ומועדות ולא שזה הנידון רק לגבי תולדות קרן כפי שלמד הגרי"ז.

ע"כ רואים מהרי"ף שעניין 'תמות' שייך בכל האבות, ויל"ע, מה שייכות תמות ומועדות לשאר האבות זולת קרן?

הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פרק א הלכה ה הביא את המשנה של 'חמישה תמים וחמישה מועדים': 'חמישה מעשים תמים יש בבהמה ואם הועדה לאחד מהן נעשית מועדת לאותו מעשה, ואלו הן: הבהמה אינה מועדת מתחילתה לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ על כלים גדולים ולא לבעוט ואם הועדה לאחד מהן הרי זו מועדת לו...', לאחר מכן בסוף פ"א בהלכה י כתב: "שלשה אבות נזקים בשור: הקרן והשן והרגל..." לכאורה לא מובנים דברי הרמב"ם, שהרי 'תמים' בפשטות אלו הלכות רק של 'קרן' ורשימת התמים שכתב הרמב"ם הן תולדותיה של קרן ואילו הרמב"ם מלמד על 'קרן' רק בסוף הפרק ושם גם כותב שלקרן יש תולדות, בהלכה י, וכיצד כבר בהלכה ה כתב שיש חמישה תמים?

לפי הגרי"ז שעניין תמות הוא שיש פטור של ח"נ ב'קרן' כמו שיש פטור שו"ר בר"ה, הדבר קשה, אולם ברמב"ם רואים שהנושא של תמות ומועדות הוא לא של פטורי קרן, דכאמור לרמב"ם יש כבר חמישה תמים וחמישה מועדים עוד לפני שהביא בכלל את 'קרן' ונראה בדעתו שאין זה דין בקרן שמשלם ח"נ, אלא זו הלכה של תמות שמשלם ח"נ, מזיק תם משלם ח"נ, ויתכן שינהג דין זה בכל אבות אם נמצא בשאר אבות תמות, ואף אם נהג רק בקרן (עייני בזה בהמשך השיעורים שנבאר שיש בזה מחלוקת ראשונים), י"ל שהיכן נתנה תורה הלכה של תמות? רק במזיק של קרן, אך מה שמשלם ח"נ זה לא מדיני הקרן אלא שבקרן יש הלכה של תמות ומועדות.

א"כ, אין הפשט שזו הלכה בקרן, שקרן בפעמים הראשונות משלם ח"נ, אלא יש הלכה שתם משלם ח"נ, זו הלכה של 'תמות' שמי שהוא תם משלם ח"נ, אלא שרק בקרן מצינו מושג 'תמות' ואילו בשאר המזיקים מצינו רק 'מועדות' שאצלם זה כבר בפעם ראשונה ואילו בקרן רק בפעם השלישית.

מהו ספק הגמרא לרי"ף בתולדת אב מועד

א"כ, לרי"ף ספק הגמרא באמת נוגע לתולדות כל האבות, דמצינו רק באב קרן את מושג תמות אך עקרונית הוא מושג שהיה שייך להיאמר בכל המזיקים, והספק הוא האם רק באב שהוא הרי יותר מוכן להזיק מאשר תולדה, לא שייך מושג של 'תמות' והלכות 'תמות' אלא רק מושג והלכה של 'מועדות', אך לא בתולדות שהם פחות מוכנים להזיק שם יתכן שיש מושג והלכה של 'תמות' וא"כ הספק נכון בתולדות כל האבות, ותולדת שו"ר ותולדת בור (אף שבבור אין מושג תמות של 'לאו אורחיה', אך יש תמות במובן של מזיק קל יותר, דעניין 'לאו אורחיה' אינו אלא סיבה למה להחשיבו למזיק קל יותר וה"ה אם יש סיבות אחרות לעשותו מזיק קל יהיה זה תמות) שעניינם מזיק קל, חיובם יהיה רק חיוב תמות, ויתכן שתולדת קרן שאצלה יש באב תמות אולי בה יהיה פטור לגמרי.

יסוד זה יהיה מבואר יותר עפ"י הברכ"ש בסימן ב שייסד שמה שעל קרן תמה משלם ח"נ אינו רק פטור מתשלומים אלא זו קולא בדין המזיק של תם, דתם נחשב ל'חצי מזיק' גם לעניין האיסור וחיוב השמירה וממילא חייב בח"נ, ולכן הגמרא מסתפקת האם מכיוון שתולדה יותר קלה מהאב ומזיק תם הינו מזיק קל יותר ממועד, יהיו כל התולדות בדרגה פחותה של מזיק תם.

ל"ע, איך הבין הרי"ף שיש הו"א לגמרא שתהיה תמות בתולדה של שו"ר, הרי מפורש ברי"ף שחיוב ח"נ זה קנס וא"כ זה שייך רק בדבר שהוא בחזקת שימור אבל תולדות דשאר אבות אינם בחזקת שימור ואיך שייך קנס? הפשט אינו שמשום שהוא בחזקת שימור יש חיוב קנס, אלא משום שהוא בחזקת שימור יש פטור לגמרי אלא שהתורה מחייבת אותו בקנס אף שהוא בחזקת שימור וא"כ אף בתולדות דשאר אבות שייך חיוב של קנס שהרי תולדה זה מזיק קל יותר והו"א לפטור בכלל, אלא שהתורה קנסה.

ספק הגמרא לרי"ף בתולדת אב תם

אמנם, כפי שדייקנו ברי"ף, הספק הינו גם הפוך, כאשר האב תם ומשלם ח"נ, האם התולדה תהיה כמוהו או שמא תהיה מועדת וזהו דבר שצ"ב שהרי כאמור סיבת השינוי בין דיני התולדה לאב היא בגלל שהתולדה הינה מזיק קל יותר.

אולם לשון הרי"ף היא: "...ותם - תולדה דידיה כוותיה ומשלם חצי נזק מגופו, או דלמא

תולדותיהן לאו כיוצא בהן" ולא כתב הרי"ף שישלם נ"ש, אלא נראה שלעולם התולדה תשלם פחות מהאב ואם האב תם הרי שהתולדה תהיה רבע נזק. (ועדיין צ"ב דאם לא תשלם כאב מ'גופו', כיצד תשלם פחות מגופו?)

עניינים נוספים שציין הרי"ף

הרי"ף הביא שלושה עניינים שנובעים מהחיסרון בשם מזיק: ח"נ ולא נזק שלם כמבואר לעיל, קנס ולא ממון (שצריך קנס כדי לחייבו כי הוא עצמו אינו מספיק מזיק), מגופו ולא מהעלייה (ונלמד לפיו שדין 'מגופו' אינו קולא בעלמא בדין הגבייה אלא שעיקר החיוב הוא על השור לבדו ולא על הבעלים ואין כוח במעשה הנזק הזה כדי להטיל חיוב על הבעלים ואכמ"ל בזה) והלכות אלו שלבד מעניין חצי נזק, לא ברור היה, לדכו של הגרי"ז, מדוע הרי"ף ציינם, הרי שלפי דרכנו מובנות מאד.

תשובת הגמרא לפי הרי"ף

הרי"ף מקדים שפ"נ קנסא להראות שישנו מזיק שהוא קל ממזיק אחר, כמו שתם קל ממועד למ"ד קנסא כי שתם שוורים בחזקת שימור ואילו למ"ד ממונא יתכן שהקולא בתשלום אינה מפני שהמזיק קל יותר אלא קולא בהלכות התשלום אולם הספק בגמרא יהיה אף לפיו דיתכן ויודה שתולדה הינה מזיק קל מהאב, והרי ר"פ הוא שסבר פ"נ ממונא ולכן הרי"ף הזכיר את עניין קנסא בראשית דבריו לפי שזו הקדמה לפירושו כנ"ל, ולא חזר והזכיר זאת בגוף הספק כי הספק עצמו שייך גם למ"ד ממונא.

לפי"ז מובנת תשובת הגמרא שתולדותיהם לאו כיו"ב זה ח"נ צרורות, היינו שתולדה זו היא תמה אע"פ שהאב מועד.

ברמב"ם מוכח כפשט זה

ברמב"ם נראה ג"כ שזה הפשט, שהרי כתב בפרק ב מנזק"מ ה"א: "...אם היה האב מועד תולדתו מועדת ואם היה תם תולדותו כמוהו". הראב"ד הבין ברמב"ם שבא לומר שמועד לאב הרי הוא מועד לתולדותיו והקשה דאם מועד לקרן ימין לא מועד לקרן שמאל, כ"ש שמאב לתולדה לא יהיה מועד ולכן כתב שאפשר שהרמב"ם ר"ל שהתולדות מועדות מתחילתן כמו האב.

ח. ביאור הרא"ש ברי"ף

הרא"ש כאן בסימן א הביא את הרי"ף והוסיף דברי ביאור: "היה נראה לו לרבנו יצחק שאם לא מצינו חילוק בתשלומי נזקין לא היה הספר מסתפק, דמהיכא תיתי לן לחלק בינייהו כיון דידיעין מסברא כל תולדות האבות כיון שדומים להן בכל צד למה נחלק בתשלומיהן, אלא כיון דחזינא קצת חילוק בתשלומי נזקין בין תם למועד ואע"ג דתרווייהו אבות ניהו העלה על לבו לפשפש ולידע אם התולדות כיוצא באבות".

ביאר הרא"ש שאלמלא ההבדלים שמצינו בין האבות לא היינו מסתפקים בדין התולדות, שהרי את כל עניין התולדה ילפינן מהאב ולמה לחשוב שהתשלומים של התולדות יהיו שונים מאלו של האב ורק ההבדלים בין הדינים השונים באבות עוררו אותנו לחשוב מה יהיה דין התולדות.

לפי"ז היה אפ"ל שהסתפקנו רק בתולדות קרן אם הן כאב קרן, כיוון שאת שינויי הדינים באב עצמו מצאנו בקרן, אך מלשון הרי"ף נראה יותר שהספק הוא בכל תולדות הואיל וראינו שתשלומי כל האבות אינם שווים.

לפי"ז פשוט לרי"ף שא"א לפטור על התולדות לגמרי והספק התעורר רק מפני שגם באבות גופם מצינו **מדרגות תשלום** שונות ולכן היה מקום לומר שמדרגת התולדות שהיא נמוכה משל האבות תהיה גם נמוכה מצד התשלום ממדרגת האבות. לפי"ז מובן שלא הזכיר הרי"ף את המצבים בהם פטור לגמרי על האבות כגון רגל וישן ברה"ה, בור באדם וכלים, אש בטמון, מה שלא מובן לפי ביאור הגרי"ז ברי"ף, מפני שלא חיפש מצבי פטור אלא מצבים בהם חייב פחות מנזק שלם וזה קיים רק בדוגמה שהביא (ובזה מיושבת הערת הג' חו"י שם שתמה מטעם הנ"ל).

יל"ע ברא"ש מה השייכות בין כך שהאבות של מועד ותם אינם משלמים באופן זה לעניין תשלומי אבות לעומת תולדות, שכן מה שמצינו חילוק בין תם למועד - יש בזה סברא, כי הוי או לא הוי אורחיה, אולם תולדות הרי דומים לאב בכל הפרטים ולמה לא יהיו דומות לאב בכל הדינים? י"ל כמו שראינו לעיל במהרש"ל וכבר ברשב"א שתולדה הינה פחות מזיק מהאב.

לכאורה לפי"ז נמצא שהספק שלפנינו הינו ייחודי לתולדות של נזיקין, וקשה א"כ מה

ראתה הגמרא להביא מתולדות שבת וטומאה, הרי כל הספק שלנו הוא מיוחד לנזיקין שבהם ראינו חילוק בין האבות בתשלומיהם? עיין בנח"ד שהגמרא לא הביאה לפשוט מתולדות שבת וטומאה לתולדות של נזיקין אלא רק להראות שפעמים דבר קרוי תולדה למרות ששונה מהאב ופעמים שלא.